

Fotospomin

Eva Hohnec

Med terenskim delom, ki je potekalo konec marca 2023 v Trstu, sem ob pogovorih z ljudmi na poti večkrat prišla v stik s fotografijami. To se mi je zgodilo že prvi dan, ko sem na Piazzì Libertà (Trgu svobode) v bližini železniške postaje poslušala starejšega gospoda, ki je ob pripovedovanju svoje zgodbe iz žepa potegnil majhne fotografije svojih družinskih članov. Sprva se mi je to zdelo zelo nenavadno, nato pa mi je razložil, zakaj jih nosi sabo v fizični obliki. Policija mu je namreč na meji odvzela telefon, zato so te žepne slike postale edini spomin na njegove bližnje, ki ga nosi s sabo. V tej situaciji mi je postalo jasno, da fotografija ne deluje samo kot spomin, temveč posamezniku predstavlja tudi občutek pripadnosti (Erkonan 2016).

Prav tako me je presenetilo, da so se v begunskem centru v bližnjem Proseku/Prosecco pri Trstu tamkajšnji ljudje na poti ob svoji pripovedi ves čas naslanjali na fotografije. Tovrstna komunikacija se mi je zdelo nenavadna, saj mi še nikoli do zdaj ljudje, ki jih nisem dobro poznala, niso omogočili tako hitrega vpogleda v svoje osebno življenje skozi fotografije.

Na Proseku sem pristopila do skupine mladih Afganistancev, s katerimi smo hitro vzpostavili stik, a obenem naleteli na jezikovno oviro. Čeprav je večina od njih govorila več jezikov, se v angleščini nismo zares dobro razumeli, zaradi česar mi je eden od njih začel kazati fotografije na svojem telefonu. Sprva so prevladovale slike njegove mizarske delavnice na Kosovem, po določenem času pa so jih zamenjale fotografije domačih ljubljencev, sorodnikov in ožjega družinskega kroga. Po določenem času sem tudi sama pobrskala po svoji "galeriji" v telefonu in pokazala sliko svoje mačke in domače okolice.

Pri izboru svojih slik sem opazila, da sem ob brskanju po telefonu opravila hitro cenzuro. Zavedala sem se, da lahko fotografija močno vpliva na odnos med raziskovalcem in sogovorniki, sploh če med njima obstajajo izrazite družbene in hierarhične razlike – kot je razloženo v geslu **fototesnoba**. To je bil razlog, da nisem želela pokazati fotografij iz potovanja v London ali bolj razkošne domače hiše, saj se mi je zdelo, da bi tovrstne podobe med mano in sogovorniki ustvarile dodatno bariero.

Ob slikah smo si pogosto razlagali, v kakšnem odnosu je posamezna oseba z nekom od nas, kdo so naši družinski člani in si pripovedovali zgodbe, čeprav z omejenim besediščem. V spomin se mi je vtisnila slika afganistanske družine, ki je sedela v udobju svoje dnevne sobe. Na sami sliki ni bilo nič posebnega, približno desetčlanska družina je gledala v objektiv in se pri tem smehljala. Sledili so sogovornikovi komentarji. Ustavil se je pri vsakem družinskem članu in o njem povedal vse, kar se je lahko tisti trenutek spomnil. Ob pripovedi je sliko "zoomiral" na osebo, o kateri je govoril, in omenjal ime, starost, poklic in celo boleznì posameznih družinskih članov. Predvidevam lahko, da so taka in podobne družinske fotografije zaradi sogovornikovega negotovega položaja in oddaljenosti od doma sprožila močne čustvene reakcije (Nye 1986).

Čeprav ljudje na poti lahko doživijo fototesnobo pred fotografskim objektivom, je pogovor ob fotografijah na Proseku potekal sproščeno. Verjetno so varnostni in etnični pomisleki sogovornikov izginili zaradi samega konteksta pogovora, morda pa tudi zaradi njihovega pozicioniranja za kamero in kontrolo nad tem, katere fotografije bodo pokazali (Augustová 2020).

Opazila sem, kako so večino fotografij iskali v "galeriji" komunikacijske aplikacije WhatsApp, kjer dopisovanje, poleg sporočil v besedilu, poteka tudi preko pošiljanja fotografij, ki se jim v takšnem kontekstu reče fotosporočila. Tovrsten način komunikacije dandanes ni nič nenavadnega, ljudje si preko komunikacijskih aplikacij pošiljamo fotosporočila za boljše razumevanje konteksta ob besedilnem sporočilu ali pa kot enostavno beleženje trenutka, ki ga takrat doživljamo.

Vendar, zakaj so fotosporočila pomembna za ljudi na poti? Na osnovi raziskav s tega področja (Villi 2008) lahko sklepamo, da je komuniciranje preko poslanih fotografij običajno povezano z mrežo odnosov, ki so za posameznika pomembni. To potrjuje tudi dejstvo, da fotosporočila običajno niso namenjena širši javnosti, temveč so zasebna medosebna komunikacijska sredstva med (večinoma) dvema mobilnima telefonoma. Tovrstna fotosporočila omogočajo vizualno teleprisotnost skoraj v realnem času (Villi 2008). Podobno so mi tudi ljudje na poti pojasnili, da jim fotosporočila večinoma služijo za boljši vpogled v vsakdan in povezovanje s svojimi družinskimi člani. Na osnovi tega lahko sklepam, da jim sporočanje preko fotosporočil pomaga pri ohranjanju intimnih vezi s člani svoje skupnosti, ne glede na njihovo geografsko oddaljenost. Mobilni fotografski arhiv imajo tako na dosegu roke, z njim pa lahko kadarkoli priklìčejo vizualni spomin na svoje bližnje.

Nekaj tednov kasneje, maja 2023, sem čustven pomen fotografij opazila tudi na slovenskem protestu proti

deportaciji dveh prosilcev za azil v Ljubljani, ki ju je policija nameravala deportirati na Hrvaško. Prejšnji dan sva se s kolegico družili pozno v večerne ure, nakar sva odprli elektronsko pošto, da preletiva obvestila, med katerimi je bil tudi poziv Ambasade Rog na protest, ki se je začel že ob 7h zjutraj pred Azilnim domom. Zaradi pozne nočne ure sva se spraševali, kaj naj narediva? Ali se naj odpoveva spancu in se zbudiva ob šestih zjutraj? Sprva sva oklevali, nato pa se je kolegica ugotovila, zakaj se protesta nujno morava udeležiti. Prepoznala je namreč eno od imen prosilcev za azil, hitro odprla galerijo v telefonu in mi pokazala fotografijo, ki sta jo napravila skupaj, ter dodala: "To je ta, s katerim si se pogovarjala in slikala, morava iti". Zanimivo se mi je zdelo, da mi je fotografija sogovornika sprožila močno čustveno reakcijo, ki je vodila v takojšnjo odločitev. Naslednji dan sva vstali zgodaj zjutraj in odšli na protest.

Fotografija je tako ali drugače spremljala moje terenske izkušnje z ljudmi na poti. Vendar sem se njene stalne prisotnosti zavedala šele naknadno, ko sem pregledovala terenske zapiske. Pomagala mi je pri vzpostavitvi dialoga, ki se je s sogovorniki razvijal vzporedno z brskanjem in kazanjem slik. Brez postavljanja neposrednih vprašanj so se odprle občutljive teme kot so zgodbe o njihovih družinah, domovini in migrantski poti. Tako sem ne vede uporabila fotoelicitacijo oz. skupno reflektivno razpravljanje ob slikah (Augustová 2020), kar je zagotovo pripomoglo k "rušenju zidov" med mano in ljudmi na poti. Fotografija nas je spremljala tudi ob poslavljanju, ko sem svoje sogovornike prosila za dovoljenje in z njimi posnela fotografijo. Čeprav je ta gesta morda delovala sentimentalno, je našemu kratkemu srečanju dala dodaten pečat.

5. 8. 2023.

Literatura

Augustová, Karolína. 2021. "Photovoice as a Research Tool of the 'Game' Along the 'Balkan Route'". *Visual Methodology in Migration Studies New Possibilities, Theoretical Implications, and Ethical Questions*, Karolina Nikielska-Sekula in Amandine Desille, ur. Lisbon: Springer, 197-2015.

Erkonan, Şahika. 2016. "Photography and the Construction of Family and Memory". Bremen: Edition Lumiere.

Kirby, Alun. 2021. "No Maps for these Territories. Exploring Philosophy of Memory through Photography". *Estudios De Filosofía* 64/3: 47-71.

Nye, David. 1986. "Photography as Communication". *The Journal of American Culture* 9/3: 29- 37.

Villi, Mikko. 2007. "Mobile Visual Communication. Photo Messages and Camera Phone Photography". *Nordicom Review* 28/1: 49-62.

Bilješke

Tekst je napisan u okviru kolegija Antropologija migracija Uršule Lipovec Čebren i Ambroža Kvartiča na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Ljubljani.